

involving the relevant person in criminal proceedings in order to justify the inadmissibility of evidence obtained as a result of covert investigative (search) actions with the participation of the confidant.

Based on the analysis of the judicial practice of the High Anti-Corruption Court and the Appeals Chamber of the High Anti-Corruption Court, the author concluded that there is no uniform application of Article 275 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the activities of law enforcement agencies. Most often, investigators attract confidants by selecting an application for voluntary consent to confidential cooperation and participation in covert investigative (search) actions and the adoption of a corresponding resolution. There are cases of a decision on the participation of a confidant in criminal proceedings by the prosecutor when adopting a resolution on the conduct of covert investigative (search) actions – control over the commission of a crime (with the written consent of the person). The author has researched judicial practice in cases where the materials of criminal proceedings do not contain any procedural documents regarding the involvement of a confidant in covert investigative (search) actions and confidential cooperation.

The article stated the fact that the High Anti-Corruption Court and the Appeals Chamber of the High Anti-Corruption Court ignored all violations of the prosecution regarding the implementation of Article 275 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: criminal proceedings, covert investigative (search) actions, use of confidential cooperation, confidant, a realization of the right to defence.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.26>
УДК 343.9

Ярослав Валентинович Неділько
асистент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1483-3479>
E-mail: nedilkoyaroslav@gmail.com

*Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

**ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ XVI КК УКРАЇНИ**

Стаття присвячена дослідженню практичного значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України. Проаналізовано кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених статтею 361-1 КК України. Запропоновано при формуванні криміналістичної характеристики вказаних протиправних діянь використовувати можливості штучного інтелекту.

Ключові слова: методика розслідування, криміналістична характеристика, кореляційний зв'язок, розслідування, інформаційні комп'ютерні технології, штучний інтелект, кіберзлочин.

Постановка проблеми. Згідно статистичних даних Офісу Генерального прокурора серед кримінальних правопорушень, передбачених статтями 361 – 363-1 Розділу XVI КК України, відбувається тенденція зростання. Так, якщо упродовж 2013 року обліковано – 595 кримінальних правопорушень зазначеної категорії, то вже у 2019 році їх було – 2204, у 2020 – 2498, у 2021 – 3310 та у 2022 році – 3415 [1]. Суттєве збільшення даних кримінальних правопорушень зумовлюється стрімким розширенням сфери застосування інформаційних комп'ютерних технологій.

На фоні зростання кримінальних правопорушень даної групи, не кращим чином виглядає судова статистика щодо засуджених осіб. За даними Державної судової адміністрації України у 2013 році за статтями 361 – 363-1 КК України засуджено 49 осіб, у 2019 – 50, у 2020 – 56, у 2021 – 76, у 2022 – 74 особи [2].

Аналіз наведених статистичних даних дає підстави стверджувати про низьку ефективність та розкриття розслідування кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України. Причинами цього є недостатній теоретичний рівень знань та практичних навичок у суб'єктів розслідування, а також застарілість та недосконалість методики розслідування даної категорії кримінальних правопорушень.

Доречно висловлюються вітчизняні вчені-криміналісти, що науково обґрунтована методика дозволяє вирішувати системні завдання повного і достовірного розслідування кримінальних правопорушень, чого не можна досягти засобами лише самої криміналістичної техніки чи тактики. Основне місце в розробці таких методик посідає саме криміналістична характеристика кримінальних правопорушень [3, с. 362-363].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу по дослідженню криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень приділяли українські криміналісти різних часів, а саме: В.П. Бахін, В.Г. Гончаренко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, Б.Є. Лук'янчиков, Є.Д. Лук'янчиков, О.Н. Колесниченко, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський, Д.Б. Сергєєва, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько та інші.

Мета дослідження. Дослідити практичне значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України.

Виклад основного матеріалу. Оскільки серед вчених-криміналістів єдиної позиції щодо трактування поняття криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень немає, тому у криміналістичній літературі існує велика кількість різних її визначень.

Одним із перших вітчизняних дослідників криміналістичної характеристики є О.Н. Колесниченко [4, с. 359]. На думку вченого, криміналістична характеристика – це система відомостей про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень даного виду, що відображає закономірні

зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування [5, с. 30].

Не маючи за мету розглядати наведені наукові точки зору щодо поняття криміналістичної характеристики, ми цілком погоджуємося з позицією М. А. Погорецького, Д. Б. Сергеевої та З. М. Топорецької, які криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень розглядають як «інформаційну модель типових ознак певного виду (групи) кримінальних правопорушень, яка відображає закономірні зв'язки між цими ознаками та дозволяє обрати необхідну методику та засоби розслідування» [6, с.25].

У свою чергу, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень розглядається як:

1) теоретична концепція, тобто основа формування окремих методик розслідування;

2) робочий інструмент розслідування – система зібраних та узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки певного кримінального правопорушення [7, с. 179].

Безперечно, що як теоретична концепція (наукова категорія) криміналістична характеристика кримінальних правопорушень завжди буде актуальною та широко досліджуваною.

Однак, у наукових колах постає доречне питання, що стосується саме практичної складової криміналістичної характеристики: *«Чи виправдовує себе криміналістична характеристика кримінальних правопорушень як дієвий робочий інструмент, що дійсно допомагає у розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень?»*.

Проаналізуємо чи дійсно це так, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень як робочий інструмент є неефективною та недієвою на практиці. За основу дослідження візьмемо криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України (кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку).

Досліджуючи наукові праці вітчизняних вчених криміналістів різних часів [8], [9], [10], [11], [12], [13] які займалися проблемними питаннями розслідування «комп'ютерних злочинів», «інформаційних злочинів», «кіберзлочинів», «злочинів у сфері інформаційних технологій» тощо, можна виділити наступні характерні даного виду кримінальних правопорушень елементи криміналістичної характеристики:

- 1) об'єкт;
- 2) предмет злочинного посягання;
- 3) способи вчинення;
- 4) способи приховування;
- 5) особа злочинця;
- 6) особа потерпілого;
- 7) сліди вчинення («слідова картина»);
- 8) знаряддя та засоби вчинення;
- 9) місце, час, обстановка;

- 10) місце (як окремий елемент);
- 11) час (як окремий елемент);
- 12) обстановка (як окремий елемент);
- 13) мотив і мета (як окремий елемент і у взаємозв'язку з іншими елементами).

З наукової точки зору дослідження даних елементів має вагоме теоретичне значення для розвитку науки криміналістики. Однак, ми не вважаємо, що на практиці використання більшості із вказаних елементів дійсно є ефективним у розслідуванні та розкритті наведених кримінальних правопорушень.

Особливої уваги заслуговує позиція О. А. Самойленко, яка в основі функціонування злочинної діяльності у кіберпросторі розглядає наявність зв'язків між елементами, що складають механізм його вчинення: 1) предмет посягання та його зв'язок з мотивами вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі; 2) взаємозв'язок типової особи злочинця та типових слідів; 3) типові способи/технології вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі [14, с. 3].

Що ж стосується взаємозв'язку між елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, то з цього приводу слушною є думка В. Ю. Шепітька, що елементи криміналістичної характеристики мають кореляційні зв'язки (ймовірні залежності), тобто за наявності одних ознак слідчий може припустити наявність інших [15, с. 11].

У цьому контексті доречно наголошує В. Л. Синчук, що виявлення і використання кореляційних залежностей між елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень дозволяє на основі індукції зробити припущення щодо наявності ще невідомих фактів, що мають відношення до події кримінального правопорушення. Тобто, виявлення у ході розслідування будь-якого елемента системи з тим чи іншим ступенем ймовірності може вказувати на існування іншого, ще не встановленого елемента і визначати напрями і засоби його пошуку. Саме в можливості розслідування конкретного кримінального правопорушення із використанням узагальнених даних про раніше розслідуванні аналогічні кримінальні правопорушення і полягає практичне інструментальне значення криміналістичної характеристики [16, с. 114-115].

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що практична ефективність елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень полягає саме у встановленому кореляційного зв'язку (ймовірних залежностях) між ними.

Зокрема, В.М. Шевчук пропонує у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень встановлювати кореляційні взаємозв'язки між наступними елементами: предметом посягання і способом; способом і особою злочинця; предметом посягання і слідами; слідами і способом та інші [17, с. 65].

Однак, на нашу думку, у різних кримінальних правопорушеннях кореляційні взаємозв'язки можуть суттєво відрізнятися. По-перше, це пов'язано з конкретним видом кримінального правопорушення (крадіжка, диверсія, хуліганство тощо). По-друге, злочинна діяльність має динамічний характер (злочинці використовують нові способи та засоби досягнення своєї

злочинної мети), що може призводити до зміни кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики.

Крім того, вважаємо, що кореляційні взаємозв'язки можуть встановлюватися і між трьома елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

Так, досліджуючи судову статистику стосовно вироків за статтею 361-1 КК України [18], що були винесені у період з 2021 року по березень 2023 року, можна прослідкувати чіткий кореляційний зв'язок між мотивом, обстановкою та особою злочинця як елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що пов'язані зі створенням з метою протиправного використання, розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут.

У 19 з 25 проаналізованих вироків, особа знаходилася та вчиняла протиправні дії за місцем свого проживання. У 18 з 25 – особа володіла відповідними навичками: написання програмних кодів, роботи з комп'ютерним програмним забезпеченням, програмування та адміністрування.

У 18 випадках особа переслідувала корисливий мотив (отримання коштів за збут шкідливого програмного засобу), у 2 – використовувався шкідливий програмний засіб для отримання доступу до інших даних.

Нажаль, у вироків не в повній мірі висвітлюється необхідна інформація, що може стосуватися конкретних елементів криміналістичної характеристики. Так, тільки у 3 з 25 вироків було зазначено про створення шкідливого програмного засобу відповідною мовою програмування (Python, C#, Microsoft Visual Studio), що на нашу думку, може мати важливе значення під час розслідування та розкриття даної категорії кримінальних правопорушень.

Таким чином, обрання необхідних елементів та їх дослідження повинно базуватися саме на практичній діяльності.

Інакше кажучи, елементний склад криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України повинен формуватися та наповнюватися саме особами, які проводять розслідування (слідчим, дізнавачем, прокурором).

З цією метою пропонуємо створити відповідну систему (базу даних), в яку особи, що проводять розслідування кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України, будуть вносити дані, що базуються на елементному складі криміналістичної характеристики зазначених кримінальних правопорушень (особа злочинця, обстановка вчинення, спосіб вчинення, слід тощо).

Дану систему можна інтегрувати у інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування, що передбачена статтею 106-1 КПК України.

Враховуючи також стрімкий розвиток штучного інтелекту, пропонувану систему можна налаштувати наступним чином: 1) вносити відповідні дані про спосіб вчинення, обстановку, сліди, особу, яка вчинила кримінальне правопорушення тощо, а сам штучний інтелект буде структурувати їх відповідно до елементів криміналістичної характеристики; 2) штучний інтелект самостійно на базі аналізу матеріалів та інформації (відомостей), що

внесені в інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування буде здійснювати пошук та розподіл необхідних даних, що стосуються елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

На практиці дана система слугуватиме відповідною моделлю, щодо розслідування кримінальних правопорушень.

Вбачається доцільним, дану систему створити за аналогом ChatGPT, що в форматі діалогу може відповідати на поставлені питання, надавати необхідну інформацію та відхиляти недоречні запити [19].

Впровадження даної системи у діяльність органів, що здійснюють досудове розслідування зазначених кримінальних правопорушень, сприятиме:

- 1) швидкому та ефективному проведенню розслідування та встановленню винних осіб і притягненню їх до кримінальної відповідальності;
- 2) зменшити ймовірність, що розслідування може зайти в «глухий кут»;
- 3) надасть відповідні рекомендації стосовно застосування відповідних тактик та методів, що слід застосовувати під час проведення розслідування;
- 4) забезпечить проведення досудового розслідування в розумні строки.

Висновки. Таким чином, щоб криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVI КК України, мала практичне застосування, необхідно встановлювати кореляційні зв'язки між її елементами, а також застосовувати сучасні можливості інформаційних комп'ютерних технологій та штучного інтелекту.

Перелік посилань

1. Статистика Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення 09.04.2023).
2. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення 09.04.2023).
3. Варфоломеева Т. В., Гончаренко В. Г., Бояров В. І. та ін. Криміналістика. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
4. Криміналістика : підручник / за ред. П.Д. Біленчука. Київ : Атіка, 2001. 544 с.
5. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / под ред. В. К. Лисиченко. Киев : Выща школа Глав. Изд-во, 1988. 405 с.
6. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / за ред. М. А. Погорєцького, Д. Б. Сергєєвої. Київ: Алерта, 2015. 536 с.

Referenc

1. Statistics of the Attorney General's office. Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravoporushennya-2> (access date 09.04.2023) (in Ukrainian).
2. Forensic statistics. Retrieved from: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (access date 09.04.2023) (in Ukrainian).
3. Varfolomeieva, T. V., Honcharenko, V. H., Boiarov, V. I. et al. (2011). Criminalistics. Academic course: textbook. Kyiv. 504 p. (in Ukrainian).
4. Bilenchuk, P. D. (Ed.) (2001). Criminalistics: textbook. Kyiv. 544 p. (in Ukrainian)
5. Lisichenko, V. C. (Ed) (1988). Soviet criminalistics. Methods of investigation of certain types of crimes. Kyiv. 405 P. (in Russian).
6. Pohoretskyi, M. A., Serheieva, D. B. (Eds.) (2015). Investigation of certain types

7. Бахин В. П. Криминалистика: Проблемы и мнения (1962-2002 гг.). Киев. 2002. 266 с.
8. Голубев В. О. Розслідування комп'ютерних злочинів : Монографія. Запоріжжя, 2003. 296 с.
9. Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 215 с.
10. Мотлях О. І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 221 с.
11. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ: нац. ун-т внутр. справ., 2007. 19 с.
12. Протидія злочинам у сфері використання інформаційних технологій : інтегр. навч.-практ. посіб; за ред. М.В. Карчевського. Харків : Право, 2019. 188 с.
13. Ахтирська Н. М. Актуальні питання розслідування кіберзлочинів : навч. посіб. Київ. 2018. 229 с
14. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі: монографія. Одеса. 372 с.
15. Криміналістика: підручник: у 2 т. Харків : Право, 2019. Т. 2. 382 с.
16. Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2004 . 223 с.
17. Шевчук В. М. Криміналістична характеристика злочинів: «криміналістичний
- of crimes: a textbook. Kyiv. 536 p. (in Ukrainian).
7. Bakhin, V. P. (2002). Criminalistics: problems and opinions (1962-2002). Kiev. 266 p. (in Russian)
8. Holubiev, V. A. (2003). Investigation of Computer Crimes: monograph. Zaporizhzhia. 296 p. (in Ukrainian).
9. Palamarchuk, L. P. (2004). Criminalistic support for the investigation of illegal interference in the work of electronic computing machines (computers), systems and computer networks: Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Kyiv. 215 p. (in Ukrainian).
10. Motliakh, O. I. (2005). Crime investigation in the sphere of information computer technologies: Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Kyiv. 221 p. (in Ukrainian)
11. Borysova, L. V. (2007). Transnational computer crimes as an object of criminalistic research: extended abstract of Candidate's thesis of Juridical Sciences. Kyiv. 19 p. (in Ukrainian)
12. Karchevskiy, M. V. (Ed.) (2019). Countering crimes in the sphere of information technology use: integrated training-practice. manual. Kharkiv. 188 p. (in Ukrainian).
13. Akhtyrskaya, N. M. (2018). Topical issues of investigation of cybercrime: textbook. Kyiv. 229 p. (in Ukrainian).
14. Samoilenko, O. A. Fundamentals of methods of investigation of crimes committed in cyberspace. Odesa. 372 p. (in Ukrainian).
15. Criminalistics: textbook: in 2 vols. Vol. 2 Kharkiv. 2019. 382 p. (in Ukrainian)
16. Synchuk, V. L. (2004). Correlation dependencies between elements of criminalistic characteristics and their use in the methodology of murder investigation. Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Kharkiv. 223 p. (in Ukrainian).
17. Shevchuk, V. M. (2003). Criminalistic characteristics of crimes: «criminalistic relic»

пережиток» чи реально діюча категорія криміналістики / *Правничий часопис Донецького університету*: Наук. журн. нал. №1 (9), Донецьк, Донецький нац. ун-т, 2003. С. 62-66.

18. Аналіз 25 вироків суду: URL: https://docs.google.com/document/d/1tsVZmPqOpqPkkMuqvGcfXmfnt41sajMjAbqgXU_Nvg/edit?usp=share_link (дата звернення 09.04.2023)

19. Introducing ChatGPT. URL: <https://openai.com/> (дата звернення 4.04.2023).

or really active category of Criminalistics. *Law journal of Donetsk University*. No.1 (9).

18. Analysis of 25 court sentences: URL: https://docs.google.com/document/d/1tsVZmPqOpqPkkMuqvGcfXmfnt41sajMjAbqgXU_Nvg/edit?usp=share_link (access date 09.04.2023) (in Ukrainian)

19. Introducing ChatGPT. URL: <https://openai.com/> (access date 4.04.2023) (in English)

THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF THE FORENSIC CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENCES UNDER SECTION XVI OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Ya. Nediiko

The article is devoted to the study of the practical significance of the criminalistic characteristics of criminal offences provided for in Section XVI of the Criminal Code of Ukraine. The analysis of the given statistical data gives grounds to assert the low efficiency of the investigation and disclosure of criminal offences provided for in Section XVI of the Criminal Code of Ukraine.

The correlations between the elements of the criminalistic characteristics of criminal offences provided for in Article 361-1 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed.

It is proposed to create an appropriate system (database) in which persons investigating criminal offences provided for in Section XVI of the Criminal Code of Ukraine will enter data based on the elemental composition of the criminalistic characteristics of these criminal offences (the identity of the offender, the situation of the commission, the method of commission, traces, etc.).

Considering also the rapid development of artificial intelligence, the proposed system can be configured as follows: 1) enter the relevant data on the method of commission, the situation, the traces, the person who committed the criminal offence, and so on, and the artificial intelligence itself will structure them in accordance with the elements of the forensic characteristics; 2) artificial intelligence independently, based on the analysis of materials and information (data) entered into the information and telecommunication system of pre-trial investigation, will search and distribute the necessary data concerning elements of the criminalistic characteristics of criminal offences.

It is stated that the criminalistic characteristics of criminal offences provided for by Section XVI of the Criminal Code of Ukraine had practical significance, that is, it was useful in the investigation of these criminal offences, it is necessary to use modern capabilities of information computer technologies and artificial intelligence capabilities (for example, ChatGPT).

Key words: investigation methodology, forensic characteristics, correlation, investigation, information computer technologies, artificial intelligence, cybercrime.